

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ

**ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОСТОРІ»**

05 травня 2026 р.

Київ 2026

УДК 94(477)(063)

Україна у світовому історичному просторі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.
(м. Київ, 05 травня 2026 р.) / Під заг. ред. Т. В. Марени. – Київ: МДУ, 2026. – 171 с.

Редакційна колегія:

Голова – **Т. В. Марена**, в.о. ректора Маріупольського державного університету

Члени редколегії: – **О. П. Реснт**, член-кореспондент НАН України, д.і.н., професор, заступник директора Інституту історії України НАН України.
– **Ю. В. Константинова**, к.і.н., доцент, декан історичного факультету.
– **С. В. Новікова**, к.і.н., доцент, заступник декана історичного факультету
– **В. М. Романцов**, д.і.н., професор (відповідальний редактор)
– **С. С. Арабаджи**, к.і.н., доцент
– **В. С. Волониць**, к.і.н., доцент
– **В. О. Забавін**, к.і.н., доцент
– **В. М. Коробка**, к.і.н., доцент
– **Н. І. Романцова**, д.і.н., доцент
– **Н.Ф. Шипік**, к.і.н., доцент

У збірнику представлено наукові матеріали, що включені до програми Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна у світовому історичному просторі». В ньому висвітлюються різні аспекти української історії як складової всесвітньої історії, історичного краєзнавства, історичної регіоналістики, культури, актуальні проблеми міжнародних відносин, методики викладання історії в школі.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, магістрантів і всіх тих, хто цікавиться питаннями історії, культури, зовнішньої політики України, історичного краєзнавства, а також міжнародними відносинами нашого часу.

The collection of scientific papers presents the scientific articles included in the proceedings of the All-Ukrainian research conference «Ukraine in world historical space». It highlights various aspects of the history of Ukraine as a part of the global history, historical regional studies, historical regionalism, culture, as well as acute problems of international relations and foreign policy of Ukraine, methods of teaching history in school.

For researchers, lecturers, postgraduate students, undergraduate and master's students, and all those interested in the history, culture, and foreign policy of Ukraine, historical regional studies, as well as contemporary international relations.

Секція 2:

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА»

ПРІОРИТЕТИ КОЛГОСПНОГО ЖИТТЯ 1947 РОКУ: ДОСВІД КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ ПРОТОКОЛІВ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ КОЛГОСПНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ КОЛГОСПУ «ЧЕРВОНА ЗІРКА» С. МАЛОЯНИСОЛЬ НА ДОНЕЧЧИНІ)

Волониць В. С., Шипік Н. Ф.

Дослідження протоколів загальних зборів колгоспу «Червона зірка» (с. Малоянисоль) за 1947 рік дозволяє реконструювати окремі складові колгоспного повсякдення в умовах пізнього сталінізму. Варто враховувати специфіку джерела: протоколи відображають переважно офіційну, публічну репрезентацію колгоспного життя, контрольовану «зверху» – на засіданнях часто були присутні уповноважені районного комітету КП(б)У або інші представники влади. Це зумовлювало високий рівень цензурованості та ритуалізації виступів. В рамках контент-аналізу було проаналізовано 44 пункти порядку денного протоколів і виявлено специфічну ієрархію тем. З'ясовано, що ідеологічно зумовлена черговість пунктів порядку денного, в якій політичні теми завжди передували господарським, фіксує нормативність протокольного шаблону.

Найбільшу частину обговорень (38,6%) займала тематика, пов'язана із загальнодержавними політичними кампаніями. Колгосп у цей період постає не стільки як організаційна структура сільськогосподарського виробництва, скільки як простір безперервної політико-ідеологічної мобілізації. Виборчий цикл 1947 року – від Верховної Ради УРСР до місцевих рад – став стрижнем, навколо якого структурувався час громади. Висунення кандидатів, серед яких фігурували перші особи держави (Й. Сталін, М. Хрущов, В.Молотов), мало характер сакрального ритуалу, що легітимізував владну вертикаль [1, 2].

Для глибшого розуміння природи цього домінування варто розглянути ідеологічну роботу як складову цілісної системи соціального контролю та мобілізації. У 1947 році вона виконувала дві фундаментальні функції: ритуальну легітимацію влади та мобілізацію ресурсів. Електоральний процес того часу постав як «театр одностайності», де обговорення кандидатур вождів було актом публічного підтвердження лояльності.

Важливим аспектом була мобілізаційна функція ідеології, зокрема використання зовнішніх позаекономічних важелів для стимулювання продуктивності праці та «перевиконання» планів в умовах нестачі ресурсів. Протокол №17, присвячений обговоренню

звернення ленінградських робітників, ілюструє механізм «соціалістичного змагання» [1, 17]. Звернення ленінградських робітників (з міста-героя, що пережило блокаду) було потужним ідеологічним інструментом для мобілізації трудових ресурсів по всій країні, включаючи колгоспи. Далекий від приазовського степу Ленінград ставав символічним орієнтиром, через який селян змушували брати на себе «зустрічні зобов'язання». Це дозволяло адміністрації переводити мову економічного примусу в площину морального боргу: невиконання плану трактувалося не як господарська невдача, а як «зрада» ідеалам п'ятирічки. Цей механізм був інструментом відчуження ресурсу.

Ідеологічний дискурс слугував обґрунтуванням необхідності для проведення державних акцій із вилучення фінансових ресурсів селян: цього питання стосувалися 11,4% пунктів. Підписка на Другу державну позику відбудови та розвитку народного господарства (Протокол №10) була найвищою точкою злиття політики та фінансів, де здача грошей подавалася як «добровільний внесок», проте фіксація прізвищ і вимога 100% охоплення колгоспників перетворювала операцію на тест на політичну благонадійність [1, 9]. Аналогічно, пояснення грошової реформи (Протокол №18) через «засмічення обігу фальшивими грошима» було майстерним пропагандистським ходом, покликаним приховати конфіскаційний характер реформи від виснаженого селянства [2, 1]. При цьому будь-яке обмеження подавалося як акт «турботи партії про трудящих».

Невід'ємним компонентом структури порядку денного була фіксація державних свят (29-та річниця Червоної Армії, Міжнародний жіночий день, 30-річчя Жовтня, День Конституції). Ці події використовувалися для ідеологічного виховання та мобілізації на трудові звершення. Подібно до ритуальних вузлів “збірки” не лише маркували календар, а й мали формувати колективну ідентичність. Вони також виконували функцію нівелювання кризи та «тимчасового виходу» з репресивної реальності. Протокол №13 (30-річчя Жовтня) є найбільш показовим: 100% явка та преміювання передовиків створювали ілюзію добробуту на тлі загального дефіциту. Це була «економіка свята», де лояльність купувалася за одноразові виплати [1, 11]. Подібне “декорування” повсякдення дозволяло тимчасово нейтралізувати соціальну напругу, а риторичне протиставлення “радянської єдності” зовнішньому ворогу (“фашистам”) – каналізувати незадоволення селян у русло ідеологічного протистояння.

Господарсько-фінансова діяльність, що посіла друге місце за частотою згадок (27,3%), підкреслює статус колгоспу як виробничої одиниці, затиснутої між державними директивами та реальним дефіцитом ресурсів. Виробниче життя колгоспу було повністю детерміноване зовнішнім плануванням. Найчастіше обговорювані питання — стан реманенту, насіннєвого фонду та тяглової сили — свідчать про критичне виснаження матеріальної бази. Протоколи №4 та №7 фіксують обговорення планів весняних робіт та кошторисів, де панує риторика

«виконання до строку» та «високого врожаю». Проте аналіз преній виявляє системний розрив: за деклараціями про успіхи прихована постійна критика якості робіт та хронічне відставання від графіків. План тут виступає не як економічний орієнтир, а як інструмент жорсткого державного контролю. Фінансовий стан колгоспу у 1947 році можна охарактеризувати як критичний. Документи фіксують «хронічну нестачу коштів», що змушувало господарство шукати зовнішні ресурси: від довгострокових позик на капітальне будівництво (15 тис. руб.) до мобілізації внутрішніх коштів через «самообкладання» [1, 1–18].

Найбільш драматичним пластом документації є блок соціальних проблем (20,4% порядку денного), який привідкриває завісу над людським виміром повоєнного виживання. Центральним нервом соціальних суперечностей стала критична нестача продовольства, що найбільш виразно простежується через обговорення діяльності сільського споживчого товариства (Сільпо). У 1947 році, який став апогеєм голоду, Сільпо фактично виконувало роль не торговельної інституції, а регулятора, відповідального за отоварення продовольчих карток лише окремим категоріям (лікарям, вчителям, зоотехнікам, інвалідам війни та деяким іншим спеціалістам). Рядові колгоспники були позбавлені централізованого постачання [3, 164].

Хоча ініціатива у розгляді питання щодо «спотворення у споживчій кооперації» належить владі (згідно з постановою Центроспілки від 27 травня 1947), селяни скористалися цим офіційним приводом, щоб виплеснути свій справжній біль [4, 137]. Їх виступи на зборах (Протокол №11) розкривають специфічний рівень доступу співробітників Сільпо до розподілу продовольства та побутову корупцію [1, 11]. Один із учасників зборів вживає слово «злочинці» щодо його керівництва. Дуже показовим є свідчення про те, що вони «хліб носять додому кошолками», а «костюми вони самі між собою розподіляли». Особливо гострою була ситуація у колгоспній їдальні, працівників якої відверто називали «мошенниками». Один із колгоспників зазначав, що «суп моченой, вартості 7 руб.», а технологія роздачі, за якої «одним наливають суп, а другим бульйон», а м'ясо кухарі «залишають собі», що ставало причиною для незадоволення. Коли цінність хліба стала абсолютною, його відкрите винесення в кошолках на очах у голодних людей ставало символом величезної несправедливості. Відтак, обрання «лавочної комісії» та заклики «очистити кадри» було суголосним бажанню колгоспників відновити елементарну справедливість в умовах голоду.

Окрему увагу привертає питання трудової дисципліни, яка набула ознак позаконотримного примусу. Випадок відмови у звільненні ковалю (Протокол №15) через його «незамінність» для ремонту інвентаря ілюструє політику фактичного закріпачення кадрів [1, 13]. Держава не лише блокувала канали соціальної мобільності селян, а й унеможлиблювала реалізацію індивідуальних стратегій виживання в умовах голоду. На цьому тлі кадрова

нестабільність в органах управління (13,7%) – постійні переобрання ревізійних комісій — вказує на кризу відповідальності та страх перед фінансовими перевітками [1, 1-18].

Таким чином, результати контент-аналізу дозволяють стверджувати, що в 1947 році колгосп функціонував у режимі «мобілізаційного виживання». Політико-ідеологічний складник виконував роль «соціального цементу», змушуючи колгоспників погоджуватися із злиденним повсякденням. Навіть скарги на несправедливий розподіл продовольчих ресурсів відбувалися в перервах між славослів'ям вождю. Це створювало специфічну атмосферу життя, де задекларована ідеологічна велич контрастувала з повсякденною боротьбою за мізерні ресурси.

Література

1. Архівний відділ Нікольської районної державної адміністрації Донецької області (далі – Архівний відділ Нікольської РДА). Ф. 38. Оп. 1. Спр. 1. Протоколи загальних зборів колгоспу «Червона зірка» за 1947 р. 18 арк.
2. Архівний відділ Нікольської РДА. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 7. Протоколи загальних зборів колгоспу «Червона зірка» за 1948 р. 13 арк.
3. Вронська Т. В. Дія карткової системи в Україні у воєнні та перші повоєнні роки (1941–1947 рр.). Сторінки воєнної історії України. 1998. Вип. 2. С. 163–183.
4. Сидорович О. Споживча кооперація в суспільно-політичному та соціально-економічному житті України (друга половина 1940-х – 1980-і роки) : дис. ... доктора іст. наук : 07.00.01. Київ, 2019. 504 с.
URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.02/Sydorovych.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

НАУКОВИЙ ДІАЛОГ АЛЕКСАНДРА БРЮКНЕРА ТА ЛУЦІАНА РИДЕЛЯ У СВІТЛІ ВЗАЄМНОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

Горб Є. С.

Дослідження багатой епістолярної спадщини польсько-німецького славіста Александра Брюкнера пов'язане із значними труднощами, оскільки листування вченого не сконцентровано в якомусь окремому особовому архівному фонді, а розпорошене архівосховищами багатьох країн Європи. Завдання наукового опрацювання та публікації епістолярію Брюкнера, актуалізоване біографом вченого Владиславом Бербеліцьким, зараз ще